

Eerherstel van het schilderij

Ook de dronkenschap van de esthetiek heeft een utopische dimensie. Het was mode geworden — tenminste sinds Ter Braak — om alle esthetiek als ledigheid en des duivels oorkussen af te doen. Men was vergeten, dat het esthetisme in de kunst eenzelfde explosie was geweest als de Franse revolutie in de politiek. Een sprong naar de vrijheid, die tenslotte heeft teweeggebracht, dat elke kunstenaar een eigen stijl werd.

Fundamenteler dan die eigen stijlen is geweest de ontdekking, dat kunst niet zomaar luxe, versiering des levens, of een snuifje geur achter het oor was, maar iets van een uiterste ernst.

door
Lambert Tegenbosch

„Een schilderij is niet een bouwsel van kleuren en lijnen, maar een dier, een nacht, een schreeuw, een mens of dat alles samen.” Die halve waarheid — maar als iemand plotseling iets heel scherp inziet, is het dikwijls moeilijk om anders als in halve waarheden te spreken — de juist geciteerde halve waarheid is van Constant. Het is ook zijn nieuwe werk bij de Galerie Collection d'Art, Keizersgracht 516, Amsterdam, die de gedachte ingeeft: een bouwsel van kleuren en lijnen — die esthetische constructie — is „een dier, een nacht, een schreeuw, een mens, of dat alles samen”. Wat Constant als oprichter van Cobra in 1948 schreef ter verdelging van alle esthetiek, wordt waar in de esthetiek van zijn jongste schilderijen. Ook een esthetisch bouwsel kan een dier blijken.

Overigens heeft Constant niet al die jaren sinds Cobra van dieren gedroomd, méér van bouwsels. Zijn rijpe mannenjaren heeft hij besteed aan de utopie van de toekomstige stedelijke architectuur, die hij uitdagend announceerde als „New Babylon”. Er is aan die onderneming meer journalistiek dan kritiek besteed — jammer genoeg, want een kunstenaar van Constants formaat heeft recht op kritische beschouwing. Ook zou men de komende jaren in de bouw en de bouwkritiek naar sporen moeten zoeken, die het vruchtbaar gehalte van New Babylon alsnog bewijzen. Een geduchte plaatsbepaling van het oeuvre-New Babylon is misschien te vinden in het feit, dat het Haagse Gemeentemuseum en niet het nieu-

R. LUCASSEN, „Vincent P. M. en Lucassen”, 1975. Aangekocht door het Van Abbe-museum.

we architectuurmuseum de „maquettes” wil verwerven. Zoals al eerder geopperd, heeft New Babylon misschien meer zin voor Constants eigen gang als beeldend kunstenaar dan voor ons aller architectuur.

Vorig jaar, op de jubileumtentoonstelling van Nouvelles Images in Den Haag, liet Constant twee sublieme nieuwe schilderijen zien, de voornaamste stukken van die hele tentoonstelling. Nu, bij Collection d'Art in Amsterdam, bewijst hij, dat het hem sinds enkele jaren opnieuw ernst is met zijn schilderijen. En hij gaat voort ernst te maken met zijn utopische visioenen, ook al zijn die dit keer van puur esthetische aard — daaraan kan een enkele Vietnamese titel niets veranderen. De vruchtbaarheid van de New-Babylonexperimenten voor de schilderijen is nu onbetwistbaar. Wat hij daaraan ontleent, is een suggestie van gecompliceerde ruimtelijkheid: een architectuur van schotten, het kunstmatig landschap dat eerst aan toneel doet denken en vervolgens weer onbestemd lijkt, de ruimte van het doek zelf wordt en abstract gaat werken. De ruimtelijkheidservaring doorloopt een reeks betekenissen om (voorlopig) te eindigen in de esthetische ruimte van de schilderkunstige middelen.

Het ontstaan van een schilderij

tekst van Leonardo da Vinci de schilder te werk kan gaan: hij neemt vochtplekken waar op de muur en de verbeelding vindt daarin beelden. Leonardo heeft het over de macht van de „troebele vorm”, waardoor de fantasie wordt gewekt en nieuwe gezichten mogelijk worden. In het werk van Constant ontbreekt, naar eigen zeggen, alle plan. Het is puur Leonardijnse vondst — zij het van iemand die maanden bezig is op één doek naar die vondst te zoeken.

Het doek is onder die behandeling verzadigd geraakt van de materie die de kleur draagt: tempera en olieverf in lagen, daarbij collage-elementen in screen of volg ens een fotografisch procédé. De geschiedenis van het maken, een langdurige bewerking, blijft in het schilderij af te lezen, overigens met momenten van plotselinge vernellingsen, levendig handschrift, spontane toetsen. Een bewonderenswaardige en eerbiedwaardige ontstaansgeschiedenis.

Men vraagt zich af, wat het schilderij van Constant méér is dan dit ontstaan. Als er al andere betekenissen zijn, maar dat hoeft niet, dat zijn die mogelijk gelegen in de demonstraties van kleur, lijn, toets, composities — een rijkdom van feiten binnen de esthetische ruimte van het schilderij. En nóg meer is er niet. Of het moest die utopische dimensie zijn waarvan in het werk van Constant altijd welbewust sprake is geweest. De utopie die hier de oude utopie van de moderne kunst is, om tegenover en technocratische, op geld en macht azende cultuur de andere, weerlozer wereld te stellen van de verbeelding.

Tenslotte heeft de tentoonstelling van Constant misschien een „kunstpolitieke” betekenis; ze herstelt de schilderkunst in ere. Het oudmodisch gebeuren van iemand die schildert, kan in het geval van Constant met louter plezier bekeken worden, zonder enige overschaduw van een kwaad geweten.

In Eindhoven vindt een soortgelijk eerherstel van de schilderkunst plaats, maar daar gebeurt het in zorgvuldig overleg met het geweten — of althans met een of andere instantie van het weten. In het van abbe Museum presenteert de jonge directeur R. H. Fuchs twee tentoonstellingen. Een van de conceptkunstenaar Lawrence Weiner en een van de zwaar anti-concept kunstenaar R. Lucassen. Met die presentatie moet Fuchs recht aan een feitelijke stand van zaken, waarin het optreden van Weiner even onloochenbaar is als dat van Lucassen. In het ene geval moet al het schrift- en kunstgeleerde verduft van Fuchs in het geweer komen om enig gewicht te verlenen aan de Wenigheid van Weiner, in het genre Lucassen daarentegen zijn drie zalen vol gepropt met schilderijen die het — zoals ook ongeveer gebeurt — misschien best zonder catalogus kunnen stellen, maar die met een meer royale opstelling niet geschaad waren geweest.

Exposities van Constant en Lucassen

gebeurt, vergeleken bij de beschouwing in omgekeerde richting. Constant vertelt daarover aan Fanny Kelk: „Ik maak nooit een voorafgaande schets van een schilderij... Alles gaat zich op dat ene doek afspelen. Ik werk in talloze uiterst dunne lagen... Na vele dagen op deze manier werken ontstaat een onbestemd beeld van wat ik bezig ben te maken. Allerlei invallen... maar ik vermijd zo lang mogelijk mij ergens vast te leggen... Na enkele weken... kan ik meer bewust te werk gaan... schrijf af en toe een voorlopige iconografie. Nu begint het schilderij gestalte te krijgen... ”

Constant begint abstract en geleidelijk dient het schilderij zich aan, zijn onderwerp en zijn inhoud. Het is ermee als volgens de befaamde

CONSTANT, Schilderij „Souvenir de Sousse" 1975

Constant met Lucassen vergeleken levert het verschil van een generatie op. De aanvankelijk revolutionaire Cabraschilder verzoent zich nu met de wijsheden van de klassieke schilderkunst. Hij neemt een draad op waaraan ook Jan van Eyck al heeft gesponnen en ook Rubens, Poussin, Delacroix. En Constant doet het met kennelijke bewondering voor de traditie. Zijn vervolg is commentaarloos eerbiedig. Lucassen neemt nog heel wat meer vondsten op, ook vulgaire, van het stripmagazine en het familiale foto album, van eerbied geen duidelijk vertoon.

R. Lucassen heeft destijds aangeboden schilderijen in elke gewenste stijl te leveren. Dat gebeurde na een informele aanzet, gevolgd door zeer bedachte en zorgvuldige tekeningen, en toen hij al was teruggekeerd tot het schilderen, dat een lakonieke hervatting was op het Hoge Niveau der Schilderkunst van de nederige verbeeldingen van Kuifje. Alle stijlen zijn even goed. We hoeven om Constant niet Mondriaan te vervloeken — wel van Constant destijds, niet van Lucassen. Dit verzoenende gebaar maakte plotseling een einde aan alle avantgardismen, als alles even goed is, is oprukken naar nieuw land overbodig en elke

vernieuwing ijdelheid der ijdelheden en niets als ijdelheid. De heroïsche avonturen van eenzamen — „Phares" zei Malraux — als Monet, Matisse, Mondriaan, en trouwens van alle andere letters het alfabet, ze verdampen waar Lucassen zijn credo zingt. Niemand hoeft nog te kakelen als hij zijn ei legt, alle eieren worden gebroken en de nieuwe omelet heet Lucassen.

Het Van Abbe-Museum toont, frappant genoeg, dat het produkt inderdaad Lucassen heet en onverwisselbaar Lucassen. Wat hij ook bedoeld mag hebben met zijn stijlverachting, hij heeft een nieuwe stijl gecreëerd, waarin abstracte elementen broederlijk samengaan met figuratieve en waarvan het overigens moeilijk is de betekenis vast te stellen. Tenzij ook hier, als bij Constant, de middelen het doel zijn geworden, zodat we ons niet voor de titels met hun vampiers, sfinxen en portretten moeten laten misleiden, om slechts te herhalen: een schilderij is een schilderij van een schilderij en van een schilderij ad infinitum.

De langzame finesse van zijn verfoedracht, de subtiliteit waarmee de vlakken elkaar begrenzen, het definitieve van de tekening maken

dat de schilderijen van Lucassen eruit zien als geslepen stenen. Hun vorm is formulering. Die treft door elegantie. Toch heb ik de indruk, dat we ons ook nog laten misleiden, wanneer we die elegante formuleringen voor de eigenlijke kwaliteit of bedoeling van zijn schilderijen zouden houden. Niet de onderwerpen maken de inhoud uit van deze schilderijen, zelfs hun vorm niet, maar hun aandacht: een gepassioneerde, gebiologeerde aandacht, gericht op „het beeld". Elk detail verraad het. Er is een intense spanning in de hele doorvoering van het schilderij, er is diezelfde spanning in elk afzonderlijk schilderij als onderdeel van het oeuvre. Die spanning betreft „het beeld": er is méér te zien dan wij zien. — Als we niet oppassen, gaan we aan religie denken.

Constant en Lucassen herstellen het schilderij in ere, doordat ze het tot vehikel maken van utopische en religieuze verwachtingen. Dat althans lijkt mij de naam voor die ongewone sensatie die hun tentoonstellingen teweeg brengen.